

การละเล่นของเด็กไทย

การเล่นกับเด็กเป็นของคู่กันมาตั้งแต่กาลครั้งไหน คงไม่มีใครทราบได้ แต่การเล่นก็เป็นเรื่องที่สืบเนื่องแสดงถึงเอกลักษณ์ของชนชาติหรือท้องถิ่นเป็นเรื่องที่ถ่ายทอดเข้าสู่กระแสชีวิตและตกทอดกันมาตั้งแต่ รุ่งปยุ่ตายายของปยุ่ตายายโนน เอาตั้งแต่เมื่อเราเกิดมาลืมนานโลกก็คงจะให้เห็นปลาตะเพียนที่ผู้ใหญ่แขวนไว้เหนือเปลให้เด็กดู “เล่น” เป็นการบริหารลูกตา แหวกว่ายอยู่ในอากาศแล้ว พอโตขึ้นมาสัก 3-4 เดือน ผู้ใหญ่ก็จะสอนให้เล่น “จับปุดำ ขยำปุดำ” “แกว่งแขนอ่อนเดินไว ๆ ลูกร้องให้ วิ่งไปวิ่งมา” โดยที่จะคิดถึงจุดประสงค์อื่นใดหรือไม่ไม่รู้ แต่ผลที่ตามมาเป็นการทำให้เด็กใช้กล้ามเนื้อมือ กล้ามเนื้อแขนประสานกับสายตา

การละเล่นเป็นการส่งเสริมให้เด็ก ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และเป็นกิจกรรมที่แฝงไว้ด้วยสัญลักษณ์ หากศึกษาการเล่นของเด็กในสังคม เท่ากับได้ศึกษาวัฒนธรรมของสังคมนั้นด้วย การละเล่นของเด็กไทย มีความหลากหลาย เช่น หมากเก็บ ว้าว โพงพาง รีรีข้าวสาร เป็นต้น

ความหมายของการละเล่น

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 ให้ความหมายของการละเล่น ไว้ดังนี้ว่า การละเล่น น.มหรสพต่างๆ การแสดงต่างๆ เพื่อความสนุกสนานรื่นเริง

การละเล่นของเด็ก หมายถึง การกระทำของเด็กที่ทำไปเพื่อความสนุกสนาน หรือผ่อนคลายอารมณ์ให้เพลิดเพลิน

ภาษาอังกฤษใช้คำว่า play และ game ในความหมายที่ต่างกันตามพจนานุกรมดังนี้

Play คือ การเล่น เล่นสนุก

Game คือกิจกรรมที่เกิดจากการร่วมมือกันหรือการแข่งขันในการตัดสินใจที่จะก้าวหน้า โดยมีวัตถุประสงค์และกฎเกณฑ์ที่แน่นอนจาก the encyclopedia Britannica ให้ความหมายของคำว่า play และ game ไว้ดังนี้ว่า

Play หมายถึง การเล่นอย่างบริสุทธิ์ และมักเป็นการเล่นแบบง่ายๆ เล่นเพียงคนเดียว หรือหลายคนก็ได้เล่นด้วยความสมัครใจ ไม่มีกฎเกณฑ์ บังคับ Game เล่นตามกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้

การละเล่นของเด็กแบบไทย ๆ มีมาตั้งแต่เมื่อไร

ชนชาติไทยมีมาตั้งแต่เมื่อไร การละเล่นแบบไทย ๆ ก็น่าจะมีมาแต่เมื่อนั้นแหละ ถ้าจะค้นให้เห็นกันเป็นลายลักษณ์อักษร ก็คงต้องขุดศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง มาอ้างอิงเป็นหลักฐานได้ราว ๆ ว่า

“..ใครจักมักเล่น เล่น ใครจักมักหัว หัว ใครจักมักหัว หัว ใครจักมักเลื่อน เลื่อน...”

ในตำรับตำราศรีจุฬาลักษณ์ มีการกล่าวถึงการละเล่นของคนสมัยนั้นว่า

“...เดือนยี่ถึงการพระราชพิธีบุษยามภิเษก เถลิงพระโค กินเลี้ยงเป็นนักชตฤกษ์ หมุ่นางในก็ได้ดูชุดชักว่าวหง่าวฟิงสำเนียง เสี่ยงว่าว ร้องเสนาะลั่นฟ้าไปทั้งทิวาราตรี...”

ในสมัยอยุธยา บทละครกรุงเก่าได้กล่าวถึงการละเล่นบางอย่างที่คุณคงจะคุ้นเคยดีเมื่อสมัยยังเด็ก คือลิงชิงหลักและปลาลงอวน ในบทที่ว่า

เมื่อนั้น โฉมนวลพระพิศริจุลา ว่าเจ้าโฉมตรูมโนห์รา มาเราจะเล่นกระไรดี เล่นให้สบายคลายทุกข์ เล่นให้สนุกในวันนี้ จะเล่นให้ซันกันสักทีเล่นให้สนุกกันจริงจังจริง มาเราจะวิ่งลิงชิงเสา ช้างโน้นนะเจ้าเป็นแดนพี่ ช้างนี้เป็นแดนเจ้านี้ เล่นลิงชิงเสาเหมือนกัน ถ้าใครวิ่งเร็วไปข้างหน้า ถ้าใครวิ่งช้าอยู่ข้างหลัง เอาบัวเป็นเสาเข้าชิงกัน ขยิกไล่ผ่ายผ่นกันไปมา

เมื่อนั้น โฉมนวลพระพิศริจุลา บอกเจ้าโฉมตรูมโนห์รา มาเราจะเล่นปลาลงอวน บัวผูกสุดท้องน้องเป็นปลา ลอยล่องท่องมาเจ้าน้ำนวลจะชิงมือกันไว้เป็นสายอวน ดักทำหน้านวลเจ้าล่องมา ออกหน้าที่ใครจับตัวได้ คุมตัวเอาไว้ว่าได้ปลา

ในเรื่อง “อิเหนา” วรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ก็ปรากฏการละเล่นหลายอย่าง เช่น ตะกร้อจ้องเต ชีม้าส่งเมือง ดังว่า

“...บ้างตั้งวงเตะตะกร้อเล่น
เพลายื่นแดดร่มลมสด
ปะเตะโต้คู่กันเป็นสันทัด
บ้างถนัดเข้าเตะเป็นนำดู
ที่หนุ่มหนุ่มค่นองเล่นจ้องเต
สรวลเสเฮฮาขึ้นซี้คู่
บ้างร่าอย่างชวามลายู
เป็นเหล่าเหล่าเล่นอยู่บนคิริ”

หรือในขุนช้างขุนแผนก็กล่าวถึงการละเล่นไม้หึ่งไว้ว่า

“...เมื่อกกลางวันยังเห็นเล่นไม้หึ่ง
กับอ้ายอั้งอีตุกลูกอิมิ
แล้วว่าเจ้าเล่าก็ช่างนั่งมีนมี
ว่าแล้วซื่อย่าให้ลงในดิน”

ประเภทของการละเล่น

เนื่องจากการละเล่นของไทยเรานั้นมีมากมายจนนับไม่ถ้วน (กรมพลศึกษารวบรวมไว้ได้ถึง 1,200 ชนิด) แต่พอจะแบ่งคร่าว ๆ ได้เป็น 2 ประเภท ใหญ่ ๆ คือ การละเล่นกลางแจ้ง และ การละเล่นในร่ม และในแต่ละประเภทก็ยังแบ่งย่อยอีกเป็นการละเล่นที่มีบทร้องประกอบ กับที่ไม่มีบทร้องประกอบ

การละเล่นกลางแจ้งที่มีบทร้องประกอบได้แก่ โพงพาง เสือไล่หมู อ้ายเข้อ้ายโขง ซ่อนหาหรือโป้งแปะ เอาเถิด มอญซ่อนผ้า รีรีข้าวสาร ที่มีคำตอบ เช่น งูกันหาง แม่นาคพระโขนง มะลือก๊กอกแก๊ก เข่งแก๊งกอย ที่ไม่มีบทร้องประกอบ ได้แก่ ล้อต๊อก หยอดหลุม บ้อหุ่ญ ลูกดิ่ง ลูกข้าง ลูกหิน เตยหรือตาล่อง ข้าวหลามตัด วัวกระทิง ลูกช่วง ห่วงยาง เสือข้ามห้วยเคี้ยว เสือข้ามห้วยหมู ตีจับ ตะละหุ่น

ตาเขย่ง ยิงหนังสติ๊ก ปลาหม้อ ตกกระทะ ตีลูกล่อ การเล่นว่าว กระโดดเชือกเดี่ยว กระโดดเชือกคู่ กระโดดเชือกหมู่ ร้อนรูป หลุมเมือง ทอดกระทะ หรือหมูนานาฬิกา ซี่มาส่งเมือง กาฟักไข่ ตีโป่ง ซักคะเย่อ โปลิตจับขโมย สะบ้า เสือกันวัว ซี่มาถ่านกล้วย กระดานกระดก วิ่งสามขา วิ่งสวมกระสอบ วิ่งทวน ยิงเป็นก้านกล้วย การละเล่นในร่มที่มีบทร้องประกอบ ได้แก่ ซี่ตู่กลางนา ซักสาว โยกเยก แมงมุม จับปูดำขยำปูนา จีจ้อเจี๊ยบ เด็กเอ๋ยพาย จำจี้

ไม่มีบทร้องประกอบ ได้แก่ ตีคเม็ตมะขามลงหลุม อีซิดอีเซียน อีตัก เสือตกลัง เสือกันวัว หมากกินอิม สีซอ หมากเก็บ หมากตะเกียบ ปั่นแปะ หัวก้อย กำท่าย ทายใบสน ตีไก่ เป่ากบ ตีตบ แผละ กัดปลา นาฬิกาทางมะพร้าว กงจักร ต่อบ้าน พับกระดาษ ฝนรูป จู๋นางเจ้าห้อง การเล่นเกมแบบผู้ใหญ่เช่นเล่นเป็นพ่อเป็นแม่ เล่นแต่งงาน เล่นหม้อข้าวหม้อแกง และขนมครกเล่นขายของ เล่นเข้าทรง ทายคำปริศนา นอกจากนั้นยังมีบทร้องเล่น เช่น จันทร์เอ๋ย จันทร์เจ้า ขอข้าวขอแกงแกงและบทล้อเลียน เช่น ผมงูค คลุกน้ำปลา เห็นซี้มานั่งไหว้กระจิ่งห่อง เป็นต้น การละเล่นที่เล่นกลางแจ้งหรือในร่มก็ได้ที่ไม่มีบทร้อง ได้แก่ ลิงชิงหลัก ขายแตงโม เก้าอี้นตริ แข่งเรือคน ตมดอกไม้ ปิดตาตีหม้อ ปิดตาต่อหาง โสภปี่ เป่ายิงฉุบ

เด็กแต่ละภาคเล่นเหมือนกันหรือไม่

เนื่องจากในแต่ละภาคมีลักษณะเฉพาะตัวที่แตกต่างกันทั้งในด้านภาษา วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ สภาพแวดล้อม ทำให้การละเล่นของเด็ก แต่ละภาคมีความแตกต่างกันไปบ้างในเรื่องของบทร้องประกอบการละเล่น กติกา และอุปกรณ์การละเล่น แต่โดยส่วนรวมแล้วลักษณะการเล่นจะคล้ายคลึงกันเป็นส่วนใหญ่

ความแตกต่างในเรื่องของบทร้องประกอบการละเล่น

การละเล่นซึ่งมีบทร้องประกอบ บางอย่างมีลักษณะคล้ายกันหรือเหมือน ๆ กัน แต่บทร้องจะแตกต่างกันไปตามภาษาท้องถิ่น และเนื้อความซึ่งเด็กเป็นผู้คิดขึ้น เช่น การละเล่นจำจี้ หรือ ปะเป็้มใบพลูของภาคเหนือ จำมูมีของภาคอีสาน และจุ่มจี้ของภาคใต้บทร้องจำจี้ภาคกลางมีหลายบท แต่บทที่เป็นที่เด็กภาคกลางร้องกันเป็น เกือบทุกคนคือ

อุปกรณ์การละเล่นของแต่ละท้องถิ่น

ในแต่ละท้องถิ่น เด็ก ๆ จะคิดประดิษฐ์อุปกรณ์ประกอบการละเล่นหรือทำของเล่นขึ้นมาเอง โดยนำวัสดุที่มีตามธรรมชาติหาได้ใกล้ตัวมาใช้ เช่น

เด็กภาคเหนือ จะนำมะม่วงขนาดเล็กที่กินไม่ได้มาร้อยเชือกแล้วใส่เตี๊ยม นำมาใช้ตีกัน เรียกว่าเล่นไก่มะม่วง

หรือนำเอาไม้เล็ก ๆ มาเล่นกับลูกมะเขือ หรือมะนาวเรียกว่า หมากเก็บ ไม้หรือไม้แกงซี่ เล่นเก็บดอกจิว ซึ่งคนเล่นจะรอให้ดอกจิวหล่น ใครเห็นก่อนก็ร้อง “อ๊ีบ” มีสิทธิ์ได้ดอกจิวดอกนั้นไปร้อยใส่เถาวัลย์ ใครได้มากที่สุดก็ชนะ

เล่นบ่าซี้เข้าทรายก็ใช้ทรายปนดินที่นำมาปั้นเป็นก้อนกลม ๆ มากลึงในร่องซึ่งขุดกันริมตลิ่งแม่น้ำนั่นเอง ของเล่นที่ทำกันก็เช่น

กลิ้งกบ ใช้ลำไม้ไม่มีรูกลวงเล็ก ๆ และไม้แกนซึ่งเหลาพอดีกับรูไม้ เอาใบหญ้าขัด (ขัดมอน) นั้นเป็นก้อนยัดลงไปในรูกระบอก เอาแกนแยงจนสุดลำแล้วใส่ก้อนหญ้าอีกก้อน เอาแกนแยงเข้าไปอีก หญ้าก้อนแรกก็จะหลุดออกพร้อมกับเสียงดังโพละก้อนหญ้านี้อาจใช้ลูกหนามคัดเค้ หรือมะกรูดลูกเล็กแทนได้

ลูกโป่งยางละหุ่ง ใช้ยางที่กรีดจากต้นละหุ่งหรือจากการเด็ดใบ หาอะไรรองน้ำย่างไว้ แล้วเอาดอกหญ้าขัดเป็นวงจุ่มน้ำย่างให้ติดขึ้นมา ค่อย ๆ เป่าตรงกลางบ่วงดอกหญ้า ยางละหุ่งจะยึดและหลุดเป็นลูกโป่งสีรุ้งแวววาว ลอยไปได้ไกลๆ แล้วไม่แตกง่ายด้วย

ของเล่นเด็กภาคอีสาน เล่นข้าวเหนียวติดมือ โดยเอาข้าวเหนียวมาปั้นจนได้ก้อนเท่าหัวแม่มือ แบ่งผู้เล่นเป็นสองฝ่าย ให้ฝ่ายเริ่มเล่นส่งข้าวเหนียวต่อ ๆ กันโดยใช้มือประกบจนครบทุกคนแล้วให้อีกฝ่ายทายว่าข้าวเหนียวอยู่ในมือใคร

ดิงครกดิงสาก เอาเชือกมาพันครกตำข้าว ปลายเชือก 2 ข้างผู้นิ้วกลางตำสาก แต่ละข้างมีผู้ถือสาก 4 คน แล้วออกแรงดิงพร้อม ๆ กัน ฝ่ายใดร่นมาติดครกถือว่าแพ้

แมวย่องเหยาะ ใช้ก้านมะพร้าวหรือก้านตาลเหลาให้เป็นเส้นเล็ก ๆ เอามาหักแล้วต่อเป็นรูปแมวย่องเหยาะ (ดังรูป) แล้วให้ผู้เล่นฝ่ายแรกเริ่มเล่นโดยใช้มือจับส่วนใดส่วนหนึ่งของแมว โดยไม่ให้อีกฝ่ายเห็น แล้วให้อีกฝ่ายทายว่าจับตรงไหน ก่อนทายจะมีคนบอกใบ้ให้ เช่น ถ้าจับตรงหัวก็แก้งเอามือเกาหัว ถ้าทายผิด 3 ครั้ง ก็แพ้ไป

เล่นหมากพลู นำหมาก ปูน แก่นคูณ ยาเส้น มาตั้งข้างหน้าผู้เล่นเป็นกอง ๆ ให้ผู้เล่นคนแรกส่ายมือเหนือสิ่งของที่กองไว้เร็ว ๆ อีกฝ่ายหนึ่งบอกชื่อสิ่งของ 10 อย่าง คนส่ายมือก็ตะครุบของสิ่งนั้นทันทีที่ตะครุบผิด ก็ถูกทำโทษโดนเชกเข้า

ของเล่นของเด็กภาคใต้ ทางภาคใต้ของธรรมชาติที่เด็กนำมาเล่นกันมากคือมะพร้าวลูกยาง (พารา) และเม็ดมะม่วงหิมพานต์ซึ่งหาง่ายมีทุกจังหวัด

ของเล่นจากมะพร้าว ได้แก่ ขนควายร็อกพร้าว อุปกรณ์การเล่นคือควาย ร็อกพร้าว โดยใช้เปลือกมะพร้าวทำลำตัว กะลามะพร้าวทำขา และเม็ดมะม่วงดำทำตา ทำเสร็จแล้วจะได้รูปแบบนี้คนเล่นจะทำควายร็อกพร้าวมาคนละตัว แล้วมางัดกัน โดยใช้มือจับลำตัวควายหันหน้าคว่ำลงให้เขาทาบกับพื้น งัดไปงัดมา ของใครหักคนนั้นก็แพ้

ถีบลูกพร้าว ใช้มะพร้าวแก่จัดไม่ปอกเปลือก 1 ผล ผู้เล่นแบ่งเป็นสองกลุ่ม จับไม้สั้นไม้ยาว หรือใช้วิธี “ขันซี” เพื่อหากลุ่มผู้ถีบผลมะพร้าวกลุ่มแรก เมื่อเริ่มเล่นให้ทั้งสองกลุ่มยืนเป็นวงกลมหันหน้าเข้าหากันโดยยืนสลับกัน นำผลมะพร้าววางกลางวงวงกันมะพร้าวลงดิน จากนั้นผู้เล่นทั้งหมดจับมือกันให้แน่น ถ้าคนเล่นมี 6 คน 3 คนจะถีบยับผลมะพร้าว อีก 3 คนเป็นหลัก ถ้าฝ่ายถีบมีใครล้มกันแตะพื้นก็แพ้ ให้ฝ่ายเป็นหลักมาถีบแทน

ร่อนใบพร้าว นำใบมะพร้าวที่ยังติดก้านมาตัดให้ด้านที่มีก้านโตเสมอกัน ใช้มือฉีกใบมะพร้าวออกให้มีขนาดเท่ากัน วิธีเล่นคือจับใบมะพร้าวชูขึ้นเหนือไหล่ จับส่วนที่เป็นใบซึ่งฉีกออกแล้วขว้างไปสุดแรง ใบมะพร้าวก็จะหลุดออกจากก้าน ใครขว้างได้ไกลที่สุดก็เป็นผู้ชนะ

ของเล่นจากลูกยาง ชักลูกยาง นำลูกยาง (พารา) มาเจาะเอาเนื้อออกหมด เจาะรูด้านบน ด้านล่างและด้านข้าง ใช้ไม้ไผ่เหลาแล้วผูกติดกับเชือกด้ายสอดไม้ไผ่เข้าไปในเมล็ดยางทางรูด้านบน หรือด้านล่าง ดึงเชือกด้ายออกมาทางรูด้านข้าง ตัดไม้ไผ่แบน ๆ ทางด้านบน 1 ชิ้น เมื่อจะเล่นหมุน แกนให้เชือกด้ายม้วนเข้าไปอยู่ในลูกยางจนเกือบสุด ดึงปลายเชือกแรง ๆ แล้วปล่อย แกนไม้ไผ่ก็จะหมุนไปหมุนมาตามแรงดึง ผู้เล่นต้องดึงและปล่อยกลับอยู่เรื่อย ๆ จะทำให้แกนและไม้ไผ่แบน ๆ ด้านบนกระทบกันของใครไม่ไผ่หลุด คนนั้นก็แพ้

ตอกเมล็ดยางพารา สถานที่เล่นควรเป็นพื้นไม้หรือซีเมนต์ ผู้เล่นมี 2 คน จับไม้สั้นไม้ยาวเพื่อหาฝ่ายตั้งและฝ่ายตี ฝ่ายตีจะนำเมล็ดยางของฝ่ายตั้ง ตั้งลงกับพื้น แล้วนำเมล็ดยางของตัวเองวางข้างบนของฝ่ายตั้ง ใช้มือข้างหนึ่งจับเมล็ดยางทั้งสองซ้อนกัน มืออีกข้างกำหรือแบตามถนัดตอกลงบนเมล็ดยางที่ซ้อนอยู่ ถ้าของฝ่ายใดแตก ฝ่ายนั้นก็แพ้

เมล็ดมะม่วงหิมพานต์ เล่นฟัดราว ต้องมีราววางบนไม้หลักหรือกะลา มะพร้าวอย่างในรูป แล้วขีดเส้นเรียกว่า “น้ำ” สำหรับ “ฟัด” หรือขว้างระยะห่างไม้ใกล้ไม้ไกลนักแล้วผู้เล่นก็จะตกลงกันว่าจะลงหัวครก (เมล็ดมะม่วงหิมพานต์) คนละกี่ลูก แล้วเอาหัวครกทั้งหมดที่ลงกองกลางมาเรียงบนราว จากนั้นก็ผลัดกันยืนที่เส้น “น้ำ” แล้ว “ฟัด” (ขว้าง) หัวครก เมล็ดไหนตกพื้น คนฟัดก็ได้ไป เล่นจนกว่าจะเบื่อ เมื่อเลิกก็เอา “หัวครก” ที่ได้ใส่กระเปาะกลับบ้าน หรือจะเผาทั้งถาดนั้นเลยก็ได้

คุณค่าของการละเล่นไทย

การละเล่นของไทย เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมพื้นบ้านเท่า ๆ กันกับการสะท้อนวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ มาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน และเนื่องจากการ “เล่น” ซึ่งผู้ใหญ่บางคนอาจไม่เห็นคุณค่า นอกจากเห็นว่าเป็นแค่เพียงความสนุกสนานของเด็ก ๆ หนึ่งชั่วโมง การละเล่นบางอย่างยังเห็นว่าเป็นอันตราย และเป็นการบ่มเพาะนิสัยการพนันอีก เช่น ทอยกอง หว่า หากจะมอง วิเคราะห์กันอย่างจริงจังแล้ว คุณค่าของการละเล่นของไทยเรานี้มีนับเอนกอนันต์ ดังจะว่าไปตามหัวข้อต่อไปนี้

ประโยชน์ทางกาย

อันได้จากการออกกำลังกายทั้งกลางแจ้งและในร่ม เริ่มตั้งแต่เด็กเล็ก ๆ เล่น “จับปุดำ ขยำปูนา” หรือ “โยกเยกเอย น้ำท่วมเมฆ” เด็กก็ได้หัดใช้กล้ามเนื้อต่าง ๆ ในตัวพร้อมกับทำให้เข้ากับจังหวะ พอโตขึ้นมาหน่อยก็จะชอบเล่นกลางแจ้งกับเด็กคนอื่น ๆ เป็นกลุ่มเล็กบ้างใหญ่บ้าง เช่น ซี่ม้า ก้านกล้วย ตาเขยง ตีลูกล้อ วิ่งเปี้ยว ซี่ม้าส่งเมือง ตีจับ เตย ฯลฯ การละเล่นบางอย่างมีบทร้อง ประกอบทำให้สนุกสนานครื้นเริงเข้าไปอีก อย่าง ริริข้าวสาร โพงพาง มอญซ่อนผ้า อ้ายเข้ อ้ายโงง งูกินหาง นอกจากจะได้ออกกำลังกายแล้วยังได้ฝึกความว่องไว ฝึกความสัมพันธ์ของการแก่งจังหวะแขนเท้า เช่น กากฟักไข่ ได้ฝึกการใช้ทักษะ ทางตาและมือในการเล็งระยะ เช่น การเล่นลูกหิน ทอยกอง

ฝึกความสังเกต ไหวพริบ และการใช้เชาวน์ปัญญา จากการละเล่นหลายชนิดที่ต้องชิงไหวชิงพริบกันระหว่างการต่อสู้ เช่น การเล่นกากฟักไข่ ผู้ขโมยจะหลอกล่อชิงไหวชิงพริบกับเจ้าของไข่ ซึ่งต้องคอยระวัง คาดคะเนไม่ให้ใครมาขโมยไข่ไปได้ หรือการเล่นแนดบกของทางเหนือ ผู้เล่นจะรู้สึก

สนุกกับ การล่อหลอกแค้นให้มาเตะ แล้วตัวเองต้องไวพอที่จะวิ่งเข้าวงก่อน การเล่นเตยหรือ ต่อล่อง คนล่องก็จะหลอกล่อให้ผู้กั้นเปลอ เพื่อให้ฝ่ายตนไปได้และผู้กั้นก็ต้องคอยสังเกตให้ตีว่า ใครจะเป็นคนผ่านไป

ฝึกวินัยและการเคารพต่อกติกา การละเล่นทุกอย่างมีกฎในตัวของมันเอง ซึ่งก็มาจากพวกเด็กนั่นเองเป็นคนช่วยกันกำหนดตกลงกันขึ้นมา การเล่นจึงดำเนินไปได้ โดยจะเห็นได้จากก่อนเล่นก็จะมีกรจับไม้สั้นไม้ยาว เป่าขลุ่ย จุ่มจะหลี่ (ของทางเหนือ คล้าย ๆ จ่อจีเจียบ) หรือ ฉู่ฉี่ (เป่าขลุ่ยของทางภาคใต้ มีปิ่น น้ำ ก้อนอิฐ แก้ว (น้ำ) หากใครไม่ทำตามกติกา ก็จะเข้ากลุ่มเล่นกับเพื่อน ๆ ไม่ได้ เป็นการฝึกการปรับตัวเข้ากับคนอื่นโดยปริยาย

ฝึกความอดทน เช่น ซี่ม้าส่งเมือง ผู้แพ้จะต้องถูกขี่หลังไปไหน ๆ ก็ได้ บางคนตัวเล็กถูกคนตัวใหญ่ขี่ก็ต้องยอม ถ้าไม่ทนก็เล่นกันไม่ได้ หรือเสื่อข้ามห้วย คนเป็น “ห้วย” ต้องอดทนทำท่าหลายอย่างให้ผู้เป็น “เสื่อ” ข้าม บางครั้งต้องเป็น “ห้วย” อยู่นาน เพราะไม่มีเสื่อตัวใดตาย หรือหา “เสื่อ” ข้ามได้หมด “ห้วย” ก็ถูกลงโทษ ถูก “เสื่อ” หามไปทิ้งแล้ววิ่งหนี “ห้วย”

ฝึกความสามัคคีในคณะ อย่างเช่น ตีจับในขณะที่ผู้เล่นของฝ่ายหนึ่งเข้าไป “ตี” เพื่อให้ถูกตัวผู้เล่นอีกฝ่ายหนึ่ง แล้วจะได้วิ่งกลับฝ่ายของตน โดยไม่ถูกจับเป็นเชลยนั้น ผู้เล่นอีกฝ่ายต้องพร้อมใจกันพยายามจับผู้เข้ามา “ตี” ไว้อย่าให้หลุดมือ เพราะถ้าหลุดกลับไปฝ่ายของตน ผู้เล่นอีกฝ่ายหนึ่งจะต้องกลับไป เป็นเชลยทั้งกลุ่ม หรืออย่างซึกคะเยอ ผู้เล่นของแต่ละฝ่ายต้องพร้อมใจกันออกแรงกันสุดฤทธิ์สุดเดช เพื่อให้เครื่องหมายที่กึ่งกลางของเชือกเข้าไปอยู่ฝ่ายตน

ฝึกความซื่อสัตย์ ผู้เล่นเป็นคนหาต้องผิดตาให้มืดในขณะที่คนอื่น ๆ วิ่งไปซ่อน อย่างคำร้องประกอบการเล่นชนิดนี้ว่า “ปิดตาไม่มีต สาราพิชเข้าตา พ่อแม่ทำนา ได้ข้าวเม็ดเดียว” หรือหากเก็บอีตัก ถ้ามือของผู้เล่นไปแตะถูกก้อนหินหรือเม็ดผลไม้ก็ต้องยอม “ตาย” ให้คนอื่นเล่นต่อ แม้ว่าคนอื่นจะไม่เห็นด้วยก็ตาม

ฝึกความรับผิดชอบ การปฏิบัติตามกติกาไม่ว่าจะเป็นการเล่นอะไร ถือว่าเป็นการแสดงความรับผิดชอบต่อผู้เล่น เช่น เล่นหมუნนาฬิกา ผู้เล่นทุกคนต้องจับมือกันให้แน่นแล้วหงายตัว เอาเท้ายันกัน คนยืนสลัต้องจับมือคนหนึ่งให้แน่น ๆ แล้ววิ่งรอบ ๆ เป็นวงกลมเหมือนนาฬิกา ทุกคนจึงต้องรับผิดชอบต่อจับมือหรือยันเท้าให้มัน จึงจะหมუნได้สนุก

การละเล่นของเด็กไทยสะท้อนความเป็นไทย

การละเล่นของเด็ก บทร้องประกอบการเล่น ตลอดจนสิ่งต่าง ๆ ที่เด็ก ๆ ใช้เป็นของเล่นสะท้อนให้เห็นสภาพความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม และความเชื่อของคนไทยในสมัยก่อนได้อย่างชัดเจน เห็นภาพ ดังต่อไปนี้

ภาพของเด็กไทยสมัยก่อน จากบทร้องล้อเลียน “ผมจุก คลุกน้ำปลา เป็นขี้หมา นังไหว กระจิ่งหง่อง” หรือ “ผมแกละ กระแตะใส่เกือก ตกน้ำตาเหลือก ใส่เกือกข้างเดียว” ก็ทำให้เห็นภาพเด็กสมัยโบราณที่ส่วนใหญ่ไว้ผมจุก ผมแกละกันทั้งเมือง

ความเป็นอยู่ของผู้ใหญ่ จากบทร้องจ้ำจี้ “สาวสาวหนุ่ม ออบน้ำท่าไหน ออบน้ำท่าวัด” ทำให้เห็นภาพของบ้านเรือนสมัยโบราณซึ่งมักอยู่กันริมน้ำ ออบน้ำกันที่ท่า สัญจรกันด้วยเรือเป็นส่วนใหญ่ หรือการละเล่นชนควายด้วยศรีชะ ชนควายพรีอกพริ้ว เป็นการเลียนแบบการชนควายชนวัวซึ่งเป็นที่นิยมกันมากทางภาคใต้ ส่วนทางภาคอีสานก็มีการละเล่นตึงครกตึงสาก ซึ่งเป็นอุปกรณ์หลักในการทำมาหากินเพื่อดำรงชีพของชาวนา เป็นต้น

สะท้อนการทำมาหากินของคนไทย มีการละเล่นและบทร้องประกอบการละเล่นหลายอย่าง ที่กล่าวถึงข้าววัวควายที่ช่วยไถนาและการทำนาอันเป็นอาชีพหลักของคนไทยตั้งแต่โบราณถึงปัจจุบัน อย่าง ริริข้าวสาร การเล่นขโมยลักควาย (ทางใต้) นอกจากทำนาแล้วยังมีการค้าขายจับปลา เช่น เล่นขายแตงโมซึ่งมีบทเจรจา ผู้เล่นสมมติ เป็นแตงโม มีผู้มาซื้อและพูดกับเจ้าของ โพงพาง มีบทร้องที่ว่า “ปลาตาบอดเข้าอดโพงพาง” หรือผีสู่ม กล่าวถึงการจับปลาโดยใช้สู่ม

ความเชื่อ การละเล่นบางอย่างสะท้อนให้เห็นความเชื่อของชาวไทยในเรื่องไสยศาสตร์ เช่น การละเล่นที่มีการเชิญคนทรงอย่าง แม่ศรี ลิงลม ยาดัง เป็นต้น ทางภาคอีสานจะมีการละเล่นที่สะท้อนความเชื่อหลายอย่างเช่น เล่นนางคงแล้วจะขอฝนได้สำเร็จ เล่นผีกินเทียนแสดงความเชื่อเรื่องผี มีทั้งกลัวและอยากลองผสมกัน หรือผีเข้าขวิด ซึ่งมีทั้งภาคอีสานและทางภาคใต้ ทางอีสานก็มีเล่นแม่นาจพระโขนง และมะลือก๊กก๊กก๊ก ซึ่งเป็นบทโต้ตอบระหว่างผู้เล่นที่สมมติ เป็นผีกับเด็กคนอื่น ๆ แล้วจบลงที่ผีวิ่งไล่จับเด็กเป็นผีกับเด็กคนอื่น ๆ แล้วจบลงที่ผีวิ่งไล่จับเด็กเป็นที่น่าสนุกสนานและตื่นเต้นด้วยความกลัวผีไปพร้อม ๆ กัน

ค่านิยม ในเรื่องของมารยาท ถือว่าคนมีมารยาทเป็นคนมีบุญ คนที่มารยาททรามเป็นคนอาภัพ ดังในคำร้องจ้ำจี้ว่าอาภัพ

“จ้ำจี้เม็ดขนุน ใครมีบุญได้กินสำหรับ

ใครผลุบผลับ ได้กินกะลา (หรือกินรางหมาเน่า)”

เกี่ยวกับความสัมพันธ์ในครอบครัว มีบทร้องว่าลูกเขยต้องกตัญญูต่อแม่ยาย ในบทเล่นจ้ำจี้อีกบทว่า

“จ้ำจี้ดอกเข็ม มาเต็มดอกหมาก

เป็นครกเป็นสาก ให้แม่ยายตำข้าว

เป็นน้ำเต้า ให้แม่ยายเลี้ยงชด

เป็นชะมด ให้แม่ยายฝนทา ฯลฯ

ค่านิยมที่แม่มีลูกชายก็พาไปบวช ถือเป็นกุศลแก่คนเป็นแม่ว่า

“จ้ำจี้จ้ำจวด พาลูกไปบวชถึงวัดถึงวา ฯลฯ

การยกย่องขุนนางว่าเป็นผู้ได้ผลประโยชน์กว่า ว่า

“ซึกส้าวเฮย มะนาวโตงเตง

ขุนนางมาเอง มาเล่นซึกส้าว

มือใครยาว สาวได้สาวเอา

คุณค่าทางวรรณศิลป์

บทร้องประกอบการละเล่นของเด็กไทย หากไม่อยู่ในรูปของฉันทลักษณ์ ก็จะมีคำคล้องจองกันอยู่ในรูปของฉันทลักษณ์ ก็จะมีคำคล้องจองกันมีสัมผัสสนอกสัมผัสใน เท่ากับเป็นการแทรกซึมวิสัยความเป็นเจ้าบทเจ้ากลอนกันตั้งแต่ยังเป็นเด็กตัวเล็กตัวน้อยกันเลยทีเดียว ไม่ว่าจะ เป็นของภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคอีสาน และภาคใต้ ซึ่งในแต่ละภาคก็จะสอดแทรกภาษาท้องถิ่นของตนเข้าไปด้วย นอกจากนี้มีการเลียนเสียงต่าง ๆ หรือออกเสียงแปลก ๆ ซึ่งทำให้ได้ฝึกฝน เช่น

เลียนเสียงนก “จ๊าจ๊าเม็ดขนุน...นกขุนทองร้องวู้”

เลียนเสียงกลอง “ผมเปียมาเลียใบตอง พระตีกลอง ตะลุ่มตุ่มเม็ง”

เลียนเสียงร้องไห้ “ซีแย ขายดอกแค ขายไม่หมดร้องไห้แงแง”

คำแปลก ๆ มักจะปรากฏบ่อยมาก แม้ว่าจะไม่มีความหมายแต่ฟังแล้วก็รู้สึกสนุก ทำให้เด็กชอบ เช่น “เทิงเทิง” “โตงเตงโตงเว้า” “กระจ๊องหง่อง” “ออระแรร้อ ออระซอน” “มะลือกก็อกแก๊ก” “จี้จ้อเจี้ยบ” “ตะลอนโพนเพน” “ตุ้ยตุ้ย ตุ้มเต๋ยว”

บางบทใช้ภาพพจน์ทำให้เกิดความงามในภาษา เช่นบทร้องของทางใต้บทหนึ่งว่า “เซโคโยย่าหนัดฉัดหน้าแข้ง เตือนแจ้ง ๆ มาเล่นเซโซค”

หรือบางบทที่ใช้คำที่เป็นสัญลักษณ์แฝง ความหมายในแง่เพศสัมพันธ์ เช่น

“จ๊าจ๊ามะเขือพวง เมียน้อยเมียนหลวง

มากินกำมกั ก้ามกักร้องแง

มาสอยดอกแค มาแห่รูปู

อิหนูตกระได กลางคินเมาเหล้า

เตะหม้อข้าวปากปิ่น หม้อข้าววังหนี

สาระพีเล่นกล กระจ่าสวดมนต์

รับศีลรับพระ”

คุณค่าในการใช้ภาษาสื่อสาร

เป็นที่น่าสังเกตว่าบทร้องและบทเจรจาโต้ตอบนั้นมีคุณค่าในการสื่อสารอยู่มาก กล่าวคือ ทำให้เด็ก ๆ ได้คุ้นเคยกับคำที่ใช้เรียกชื่อ หรือใช้บอกกริยาอาการต่าง ๆ ช่วยให้เกิดพัฒนาการทางภาษาโดยไม่รู้ตัว ในบทเจรจาโต้ตอบก็เป็นคำถาม คำตอบสั้น ๆ มีเนื้อความเป็นเรื่องเป็นราวเป็นคำพูดในชีวิตประจำวันบ้าง ดังในบทเล่นแม่งูหรือแม่งูสิงสางของภาคเหนือ บักมีดิ่งหนังของภาคอีสาน หรือ ฟาดทิงของทางใต้

การใช้ภาษาในการเล่นทายปริศนา

ปริศนาหรือคำทายต่าง ๆ ที่เด็ก ๆ ชอบเล่นทายกันนั้นวิเคราะห์ได้ว่า เป็นวิธีการที่ส่งเสริมพัฒนาการทางความคิดสัมพันธ์กับการใช้ภาษาทั้งนี้เพราะปริศนาก็คือ การตั้งคำถามให้เด็กคิดถึงสิ่งต่าง ๆ ที่ตนเคยพบ เคยเห็นมา ใครช่างสังเกตรู้จักคิดเปรียบเทียบความหมายของคำทายกับสิ่งที่ตนเคยพบเห็น ก็สามารถทายถูก ความสนุกจากการทายถูกจะเป็นแรงจูงใจให้เด็กพยายามใช้ความ

สังเกตควบคู่ไปกับการใช้ภาษาเพิ่มขึ้น เช่น

อะไรเอ๋ย เรือนสองเสา หลังคาสองตับ นอนไม่หลับลุกขึ้นร้องเพลง

คำตอบ ไก่ขัน

อะไรเอ๋ย ซ้อมมาเป็นสีดำนำไปใช้กลายเป็นสีแดง พอสิ้นแรง กลายเป็นสีเทาต้องเอาไปทิ้ง

คำตอบ ถ่าน

(ภาคเหนือ) ตุ่มกุ่มกับขึ้นดอย ก้าบฝอยล่องห้วย (หลังนูน ๆ ขึ้นดอย ครบฝอยไปตามลำธาร)

คำตอบ เต่าและกุ่ม

(ภาคใต้) พร้าวเซกเดียวอยู่บนฟ้า คนทั้งพาราแลเห็นจบ

คำตอบ พระจันทร์เสี้ยว

(ภาคอีสาน) ช่างขึ้นภู ตีบหูปั๋ว ๆ แมนหญ้ง (ช่างขึ้นภูเขา ตบหูปั๋ว ๆ อะไรเอ๊ย)

คำตอบ หูกทอผ้า

นับวันการละเล่นของไทยจะหายไป

นี่คือความเป็นจริงที่น่าเสียดายเช่นเดียวกับประเพณีของไทยอีกหลาย ๆ อย่าง ซึ่งจะอยู่ยงคง ได้ก็ต่อเมื่อคนไทยเท่านั้นที่รับสืบทอดมาปฏิบัติ โดยมีอาจจะอนุรักษ์เก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์ดังเช่น วัตถุโบราณได้ เมื่อยุคสมัยผันแปรไป ค่านิยม ความเป็นอยู่ก็เปลี่ยนแปลงไปจากวิถีการดำรงชีวิตในอดีตอย่างมากมาย น่าเสียดายที่ว่าในปัจจุบันของเล่นต่าง ๆ มากมายทั้งที่มีประโยชน์และไม่มีประโยชน์ได้เข้ามาแทนที่การละเล่นต่าง ๆ ของสมัยก่อนซึ่งแทบจะไม่ต้องใช้อุปกรณ์อะไรเลย หรือถ้ามีก็จะเป็นอุปกรณ์การเล่นที่นำมาจากธรรมชาติ หรือของใช้ในครัวเรือน หรือไม่ก็คิดประดิษฐ์กันเอาเองไม่ต้องซื้อหา ที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่งคือ โทรทัศน์ และวิดีโอ ซึ่งเด็กสมัยนี้ติดกันมาก แทบจะแกะตัวออกมาจากหน้าจอไม่ได้ จึงไม่น่าสงสัยเลยว่าทำไมเด็กสมัยนี้ถึงมีร่างกายกระปรกกระเปรี้ย สายตาสั้น พัฒนาการทางภาษาไม่กว้างไกล นี่ยังไม่นับเด็กอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งเป็นเด็กวัยรุ่นหรืออย่างเข้าวัยรุ่นที่กำลังหลงแสงหลงเสียงเพลงในตลับ ซึ่งภาษาในเนื้อเพลงแทบจะหาคุณค่าทางวรรณศิลป์ไม่เจอเอาเสียเลย เป็นเรื่องน่าคิดว่า สิ่งที่เข้ามาแทนที่ของแก่นั้น ผู้เป็นพ่อแม่หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็กไทยทั้งหลายได้เลือกสรรสิ่งที่มีคุณค่าและประโยชน์แก่เด็กอย่างแท้หรือไม่

ทัศนะต่อการละเล่นของเด็กไทย

พต.หญิง คุณหญิงผะอบ โปษะกฤษณะ ผู้ก่อตั้งโครงการเผยแพร่เอกลักษณ์ไทย สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ซึ่งเป็นท่านผู้หนึ่งที่ทำการวิจัย และรวบรวมการละเล่นของเด็กภาคกลาง ภาคใต้ ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้กรุณาให้ทัศนะถึงเรื่องนี้ว่า

“ประโยชน์ของการเล่นไม่ใช่แค่ให้เติบโตแข็งแรง มันยังให้ความรับผิดชอบ การรักษาระเบียบวินัย ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่เรากำลังไขว่คว้าหากันอยู่ การเล่นจะทำให้เกิดความเคารพกติกา รู้แพ้รู้ชนะ ฝึกจิตใจให้เป็นคนดี และได้หัดภาษาไทยด้วย

ดร.จรวัยพร ธรณินทร์ ผู้เชี่ยวชาญพิเศษด้านพลศึกษา กรมพลศึกษากระทรวงศึกษาธิการว่า “ในหลักสูตรชั้นประถมมีการเล่นคละกันทั้งไทย และที่ดัดแปลงจากต่างประเทศ ของไทยก็มีตั้งแต่ วิ่งวัวเป็นต้น แต่จะไม่ใช่รูปแบบที่เป็นทางการ มีเพื่อให้เด็กสนุกได้ออกกำลัง และเพื่ออนุรักษ์การเล่นของเก่าให้คงอยู่ สาเหตุที่การเล่นของไทยเสื่อมความนิยมไปก็เนื่องมาจากการมีกีฬาสากลเข้ามาเล่นกันมาก และมีการส่งเสริมแข่งขันจนเป็นที่แพร่หลายกว่า การเล่นของไทยเป็นสิ่งที่สะท้อนความเป็นไทย ถ้าไม่มีการเล่นกันต่อไปมันก็จะสูญ ถ้าไม่มีการกระตุ้น สนับสนุน ต่อไปก็จะไม่เหลือ เราต้องช่วยกันคิดว่าทำอย่างไรมันจึงจะแพร่หลาย”

การเล่นต่างๆของเด็กไทย

โพงพาง

วิธีเล่น

เล่นได้ไม่จำกัดจำนวนผู้เล่น

เลือกคนที่เป็นปลา โดยการจับไม้สั้นไม้ยาว เอาผ้าผูกตาคนที่เป็ปลา แล้วหมุน 3 รอบ ผู้เล่นคนอื่นๆ ล้อมวงจับมือกันเดินเป็นวงกลม พร้อมร้องเพลงประกอบ เมื่อจบเพลงนั่งลง ถามว่า "ปลาเป็นหรือปลาตาย" ถ้าตอบว่า "ปลาเป็น" คนที่อยู่รอบวงจะขยับเขยื้อนหนีได้ ถ้าบอก "ปลาตาย" จะต้องนั่งอยู่เฉยๆ คนที่ถูกปิดตาทายถูกก็ต้องมาเป็นแทน ถ้าทายผิดต้องเป็นต่อไป (ผู้ที่เป็นปลา ซึ่งถูกปิดตาจะต้องทายว่า ผู้ที่ถูกจับได้เป็นใคร ชื่ออะไร)

บทร้องประกอบ

"โพงพางเอ๋ย ปลาเข้าลอด

ปลาตาบอด เข้าลอดโพงพาง

โพงพางเอ๋ย นกกระยางเข้าลอด

เสื่อปลาตาบอด เข้าลอดโพงพาง

กินปลาเป็นหรือกินปลาตาย"

หมากเก็บ

จำนวนผู้เล่น 2 - 4 คน

วิธีเล่น ใช้ก้อนกรวดที่มีลักษณะกลมๆ 5 ก้อน เสี่ยงทายว่าใครจะเล่นก่อน โดยวิธีขึ้นร้าน คือ ถือหมากทั้งห้าเม็ดไว้แล้วโยนพลิกหงายหลังมือรับ แล้วพลิกมือกลับรับอีกที ใครเหลือหินอยู่ในหินอยู่ในมือมากที่สุดคนนั้นเล่นก่อน มีทั้งหมด 5 หมาก หมากที่ 1 ทอดหมากให้ห่างๆ กัน เลือกลูกนำไปไว้ 1 เม็ด ควรใช้เม็ดกรวดที่ห่างที่สุด โยนเม็ดนำขึ้นแล้วเก็บทีละเม็ดพร้อมกับรับลูกนำที่หล่นลงมาให้ได้ ถ้ารับไม่ได้ถือว่า "ตาย" ขณะที่หยิบเม็ดที่ทอดนั้น ถ้ามือไปถูกเม็ดอื่นถือว่า ตาย

หมากที่ 2 เก็บทีละ 2 เม็ด

หมากที่ 3 เก็บทีละ 3 เม็ด

หมากที่ 4 ใช้โปะ ไม่ทอด คือ ถือหมาก

ขึ้นร้าน" ได้กี่เม็ดเป็นแต้มของคนนั้น ถ้าขึ้นร้านเม็ดหล่นหมด ใช้หลังมือรับไม่ได้ ถือว่า "ตาย" ไม่ได้แต้ม คนอื่นเล่นต่อไป ถ้าใครตายหมากไหนก็เริ่มต้นหมากนั้น ส่วนมากกำหนดแต้ม 50-100 แต้ม เมื่อแต้มใกล้จะครบ เวลาขึ้นร้านต้องคอยระวังไม่ให้เกินแต้มที่กำหนด ถ้าเกินไปเท่าไร หมายถึงว่าต้องเริ่มต้นใหม่โดยได้แต้มที่เกินไปนั้น วิธีเล่นหมากเก็บนี้มีพลิกแพลงหลายอย่าง เช่น โยนลูกนำขึ้นเก็บทีละเม็ด เมื่อเก็บได้เม็ดหนึ่งก็โยนขึ้นพร้อมกับลูกนำ 2 - 3 - 4 เม็ด ตามลำดับ หมาก 2 - 3 - 4 ก็เล่นเหมือนกัน โยนขึ้นทั้งหมด เรียกว่า "หมากพวง" ถ้าโยนลูกนำขึ้นเล่นหมาก 1- 2 - 3 - 4 แต่พลิกข้างมือขึ้นรับลูกนำให้เข้าในมือระหว่างนิ้วโป้งและนิ้วชี้ โดยทำเป็นรูปวงกลมเตรียมไว้เรียก "หมากจ๊ับ" ถ้าใช้มือซ้ายป้อง และเขี่ยหมากให้เข้าในมือนั้นทีละลูกในหมาก 1 - 2 - 3 และ 4 ตามลำดับ เรียกว่า "อีกาเข้ารัง" ถ้าเขี่ยไม่เข้าจะตาย ถ้าใช้นิ้วกลางกับนิ้วหัวแม่มือยันพื้น นิ้วอื่นปล่อยทำเป็นรูปซุ้มประตู เขี่ยหมากออกเรียกว่า "อีกาออกรัง" ถ้าใช้นิ้วกลางกับนิ้วหัวแม่มือ ขดเป็นวงกลม นิ้วชี้ตรงนิ้ว นอกนั้นยันพื้นเป็นรูปปู เรียกว่า "รูปปู" เมื่อจบเกมการเล่นแล้วจะมีการกำทาย ผู้ชนะจะทายผู้แพ้ ว่ามีกี่เม็ด ถ้าทายผิดจะต้องถูกเขกเข้า ก็ที่ตามที่ตนเองทายจนเหลือเม็ดสุดท้าย คนทายจะถือนิ้วไว้ในมือ แล้ววนพร้อมกับร้องเพลงประกอบ เมื่อร้องจบเอามือหนึ่งกำไว้ งอข้อศอกขึ้นต้องบนมือที่กำอีกข้างหนึ่ง บทร้องประกอบ "ตะลึงตึงตัง ข้างล่างห้า ข้างบนสิบ"

การเล่นตีจับ

เล่นตีจับ ไม่จำกัดจำนวนผู้เล่น

วิธีเล่น

แบ่งเป็น 2 ฝ่ายเท่าๆกัน และจับไม้สั้นไม้ยาวว่าใครจะเริ่มตีก่อน ฝ่ายที่ตีก่อน เริ่มเล่นโดยเลือกพวกของตนคนหนึ่งเป็นคนเข้าไปตี คนตีจะออกเสียง "ตี" หรือ "หิม" เข้าไปในแดนฝ่ายตรงข้าม ในขณะที่เดียวกันฝ่ายตรงข้ามต้องคอยยึดตัวไม่ให้กลับเข้าแดนของตนได้ จนกว่าจะขาดเสียงผู้นั้นต้องมาเป็นเชลยของฝ่ายตรงข้าม แต่ถ้าสามารถหนีกลับเข้าแดนตนได้ คนที่ถูกแตะจะก็คนที่ตามต้องไปเป็นเชลยสลับกัน เมื่อมีฝ่ายของตนเป็นเชลย ผู้ที่ตีคนต่อไปต้องพยายามช่วยพวกของตนกลับมาให้ได้ ฝ่ายตรงข้ามต้องคอยกันไม่ให้แตะกันได้ ถ้าแตะกันได้เชลยจะได้กลับแดนของตน เล่นกันเช่นนี้จนกว่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะหมดตัวผู้เล่นก่อน ฝ่ายชนะมีสิทธิ์จะให้ฝ่ายแพ้ทำอะไรก็ได้

เดินกะลา

จำนวนผู้เล่น เล่นได้ไม่จำกัดจำนวนผู้เล่น

วิธีเล่น

เอาเชือกเส้นหนึ่งยาวประมาณ 1 วา ร้อยกะลามะพร้าว 2 อัน แล้วผู้เล่นขึ้นไปยืนบนกะลามะพร้าว โดยใช้นิ้วหัวแม่มือเท้ากับนิ้วชี้หนีบเส้นเชือกเอาไว้ทั้ง 2 เท้า (เหมือนกับหนีบรองเท้าฟองน้ำ) เมื่อเริ่มเล่น ทุกคนยืนอยู่ที่เส้น พอได้ยินเสียงสัญญาณให้รีบเดินไปที่เส้นชัย ใครถึงก่อนถือว่าชนะ

การเล่นเดินโผกเผือก (ที่ภาคอีสานเรียกการเล่นชนิดนี้ว่า เล่นเดินขาโลกเก) จะใช้ไม้ยาวๆมาต่อเป็นขาให้สูงๆ สมัยก่อนนิยมนำการเล่นเดินโผกเผือกมาเป็นการแข่งขันกันด้วย

การเล่นจ้ำจี้

จำนวนผู้เล่น ประมาณ 2-3 คนขึ้นไป

วิธีเล่น

ผู้เล่นนั่งล้อมวงกัน คอ้ามือทั้งสองลงบนพื้น คนหนึ่งเป็นคนจี้ โดยใช้นิ้วชี้จี้ไปที่นิ้วของผู้เล่นไล่ไปที่ละนิ้วให้รอบวง พร้อมทั้งร้องเพลงไปด้วย เมื่อร้องจบแล้ว จี้มอยู่ที่นิ้วใดคนนั้นต้องพับนิ้วนั้นเข้า

บทร้องประกอบ

"จ้ำจี้มะเขือเปราะ กระเทาะหน้าแวง

พายเรือออกแอ่น กระแทนตันกุ่ม

สาวๆ หนู่มๆ อาน้ำท่าไหน

อาน้ำท่าวัด เอาแปงที่ไหนผัด

เอากระจกที่ไหนล่อง เยี่ยมๆ มองๆ นกขุนทองร้องวู้"

การเล่นรื้อข้าวสารข้าวสาร

เล่นรื้อข้าวสารข้าวสารไม่จำกัดจำนวนผู้เล่น

วิธีเล่น จับไม้สั้นไม้ยาว ให้ผู้เล่น 2 คน ยืนเอามือประสานกันเหนือศีรษะเป็นประตูโค้ง คนอื่นๆ เกาะไหล่กันลอดใต้โค้งไปเรื่อยๆ สองคนที่เป็นประตูจะร้องเพลงประกอบเวลา แกว่ลอดใต้โค้งหัวแหว จะต้องเดินอ้อมหลังคนที่เป็นประตูครั้งละหน เมื่อจบเพลงสอง คนที่เป็นประตูจะกระดุกแขนลงกั้นคนสุดท้ายให้อยู่ระหว่างกลาง คัดออกไป คนข้างหลังต้องระวังตัวให้ดี มิฉะนั้นตนเองต้องออกจากการเล่น ต้องผ่านให้ได้หมดทุกคนจึงจะจบ

บทเพลงร้องประกอบดังนี้ "รื้อข้าวสาร สองทะนานข้าวเปลือก เลือกท้องโบลาน เก็บเบี้ยใต้ถุนร้าน คัดข้าวใส่จาน พานเอาคนข้างหลังไว้ให้ดี"

การเล่นกระโดดเชือก

ต้องมีผู้เล่น 3 คน โดยสองคนเป็นผู้แกว่งเชือกอีกคนหนึ่งโดดอยู่กลางเชือก หรือจะโดดทีละสองคนก็ได้แต่จะโดดยากกว่าการโดดทีละคนเดียว ชมภาพประกอบ การเล่นกระโดดเชือกยังสามารถเล่นเพียงคนเดียวได้โดยส่วนมากจะเล่นโดดเพื่อออกกำลังกาย

การเล่นจิ้งเชือก ไม่จำกัดผู้เล่นแต่ควรมีผู้เล่นฝ่ายละ 4-5 คนขึ้นไป การเล่นจะแบ่งฝ่ายเป็นสองทีม โดยต้องมีผู้เล่นฝ่ายละเท่าๆกัน จากแต่ละฝ่ายจะช่วยกันดึงเชือกดึงให้อีกฝ่ายเลยเส้นแบ่งเขตจึงถือว่าผ่านนั้นชนะ

ที่ปรึกษา

นายพจน์ สีเข้ม

วัฒนธรรมจังหวัดลพบุรี

ผู้จัดทำ

นางพิสมัย รุ่งเรือง

นักวิชาการเงินและบัญชีชำนาญการ
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลพบุรี

แหล่งอ้างอิงข้อมูล

ข้อมูลจากหนังสือ “วัฒนธรรมพื้นบ้าน” จัดทำโดย เมืองโบราณฉบับพิเศษ (หน้า 220-224)

ข้อมูลจากฐานข้อมูลของเล่นพื้นบ้านของไทยพัฒนาโดยศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

<http://www.tungsong.com>

<http://prapayneethai.com>

<http://th.wikipedia.org>